

UDK: 502.131.1:711.4(560Harran)

DOI: 10.5379/urbani-izziv-2011-22-01-006

Reyhan GENLİ YİĞİTER
Funda YIRMİBEŞOĞLU

Lokalna agenda 21 in trajnostni razvoj: primer mesta Harran v Turčiji

Enaindvajseto stoletje je začetek nove dobe, v kateri bo treba k urbanemu razvoju na mednarodni in nacionalni ravni, k enakosti, kontinuiteti, sposobnosti ter administraciji s številnimi akterji in sistemi naselij pristopiti z novo etiko upravljanja naselij. Koncept trajnostnega razvoja je bil prvič predstavljen na konferenci o nacionalnem razvoju in okolju leta 1992 v Riu de Janeiru (znani tudi pod imenom »Earth Summit«), kjer so sprejeli akcijski načrt Agenda 21. Ta obsežni dokument določa dolžnosti vlad, nevladnih organizacij, lokalnih oblasti, organov Organizacije združenih narodov, razvojnih organizacij ter vseh oseb in ustanov, ki vplivajo na okolje. Na tej podlagi pričujoča raziskava ocenjuje rastočo potrebo po urbani preobrazbi v Turčiji na različnih ravneh v okviru lokalne agende 21, pri kateri lahko sodelujejo različni akterji. Prispevek se teh vprašanj ne loteva le s stališča države, temveč tudi s stališča vseh akterjev, ki so jim bile dodeljene dolžnosti. Preučuje filozofijo programa lokalne agende 21 in njegovo izvajanje v občini Harran ter tudi

raven doseženih ciljev lokalne agende 21 v Turčiji in politike, povezane z obravnavanim primerom. V prispevek so vključeni predlogi, ki bodo vsem lokalnim oblastem v Turčiji omogočili, da bodo lahko pregledale svoje programe v okviru akcijskega načrta lokalna agenda 21 in tako sodelovale v procesu urbane preobrazbe, razvile lokalne politike trajnostnega razvoja ter pripravile kratkoročne in dolgoročne načrte za reševanje težav.

Ključne besede: lokalna agenda 21, trajnostni razvoj, urbana preobrazba, Harran, Turčija

1 Uvod

Globalizacija je kot posledica povečane mobilnosti ljudi, razvoja komunikacij, izjemne rasti trgovinskih odnosov in kapitala ter tehnološkega razvoja ustvarila nove priložnosti za trajnostno rast in razvoj globalnega gospodarstva ter zlasti za gospodarstvo držav v razvoju. Ne ustvarja samo priložnosti za izmenjavo izkušenj med državami in učenje iz napak drugih, temveč tudi okolje v svetu, v katerem se vzajemno gojijo ideali, kulturne vrednote in cilji. Po drugi strani pa ta proces poleg hitrih sprememb in prilagajanja vključuje tudi hudo revščino, brezposelnost in socialno razslojenost. Poleg tega preobrazbe v svetovnem gospodarstvu spreminjajo merila socialnega in s tem tudi urbanega razvoja v vseh državah (Organizacija združenih narodov, 1995). Kayvan Karimi (1999: 1) je poudaril:

Mesta so podvržena nenehnemu procesu sprememb. Očitno pa je, da se je v srednjem veku izoblikovala razmeroma stabilna urbana oblika ali organsko mesto, ki se je ohranila vse do osemnajstega stoletja. Čeprav je mesta v tem obdobju doletela različna usoda, so privzela postopen in rastoč proces sprememb, ki je razviden iz zahodnih srednjeveških in vzhodnih islamskih primerov. Ta proces je ustvaril uveljavljen vzorec urbane strukture, ki vključuje koncepte nepravilnosti in raznolikosti, hkrati pa mu je uspelo razviti zapleteno urbano logiko, zasnovano na konfiguracijah in odnosih.

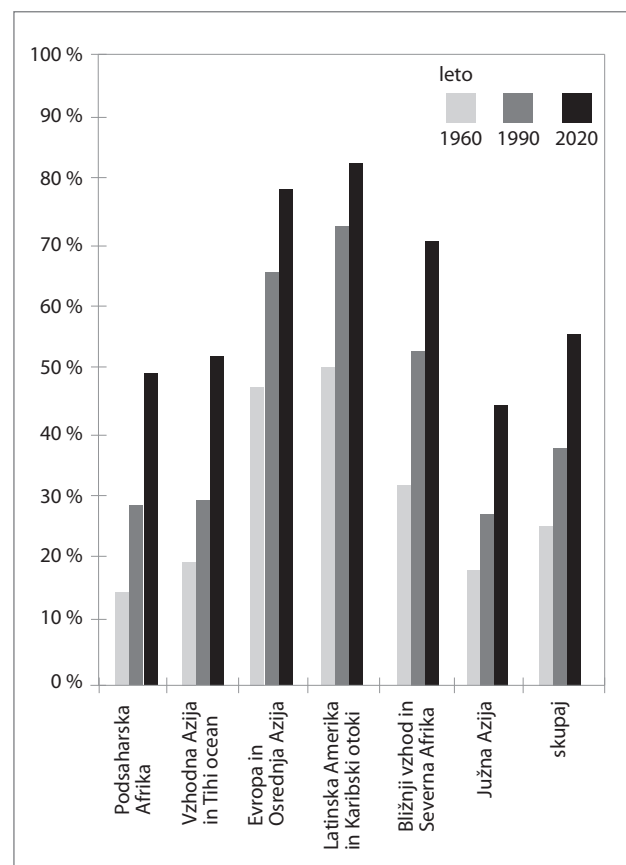
William Wilson (1997) in več drugih raziskovalcev je opozorilo, daje v poročilu Svetovne banke o strategiji mestnih in lokalnih oblasti, z naslovom *Mesta na prehodu: strateški pogled na zadeve mestnih in lokalnih oblasti*, navedeno: »Čez eno generacijo bo večina prebivalstva držav v razvoju živela na mestnih območjih, število mestnih prebivalcev v državah v razvoju pa se bo podvojilo oziroma povečalo za več kot dve milijardi. Obseg te urbanizacije je brez primere in od teh držav zahteva, da z razmeroma nizko ravnjo nacionalnega prihodka zadovoljijo potrebe svojega prebivalstva.« (Svetovna banka, 2000: 32.)

Urbani prehod ponuja državam pomembne priložnosti za izboljšanje kakovosti življenja vseh njihovih prebivalcev. Ali bodo izkoristile ta potencial, pa je zelo odvisno od kakovosti upravljanja mest ter od nacionalnih in lokalnih politik, ki vplivajo nanj (Svetovna banka, 2000). Najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na mestna območja in urbano preobrazbo, so:

- globalizacija (Sassen, 1994, 2000; Soja, 2000; Svetovna banka, 2000),
- demokratizacija (Dewar, 1996; Burgess idr., 1997; Campbell in Mehta, 2000),
- decentralizacija (Schubert in Zerlauth, 1997; Svetovna banka, 2000; Campbell, 2003) in
- hibridizacija (Witzling, 1979; Tomlinson, 1994; Nadin in Barton, 1996), ki se nanaša na preobrazbo

urbanizma iz pretirano tehnične/fizične panoge v veliko širši razvojni pristop, usmerjen k ljudem. Ta novi pristop je med drugim služil kot podlaga različnim novim agendam, kot so socialna racionalnost, trajnostni razvoj, sodelovanje skupnosti, integrirano načrtovanje, urbana produktivnost in storilnost ter strateško načrtovanje (Coetzee in Serfontein, 2002).

Če naj bi mesta spodbujala blaginjo svojih prebivalcev in državljanov vse države, morajo biti trajnostna in funkcionalna na štirih ravneh. Najprej morajo biti primerna za življenje, pri čemer morajo zagotoviti dostojno kakovost življenja in enake priložnosti za vse prebivalce, tudi najrevnejše. Da bi dosegla ta cilj, morajo biti konkurenčna, dobro vodena in upravljana ter finančno trajnostna oziroma rentabilna (Svetovna banka, 2000). Sredstva za vzpostavitev globalne družbe so se oblikovala s konceptom globalizacije in z uresničevanjem univerzalnih načel, kot so spoštovanje človekovih pravic, izpolnjevanje osnovnih človeških potreb ter ohranjanje naravnega in grajenega okolja. Pri tem se precejšnja prizadevanja pričakujejo od nacionalnih vlad, lokalnih oblasti (glej na primer Schubert in Zerlauth, 1997), mednarodnih organizacij, zasebnih ustanov in državljanov. V devetdesetih letih je veljalo, da glavna tema trajnostne rasti obsega več kot gospodarsko rast, in akcijski

Slika 1: Delež prebivalstva in urbanizacije v državah v razvoju (vir: Organizacija združenih narodov, 2008)

načrt, ki je nastal kot posledica konference Agenda 21, je bil pomemben instrument pri obravnavanju zadev, kot so socialne zadeve, gospodarske strukture, ohranjanje virov in težave civilne družbe (Flavin idr., 2002). Luděk Sýkora (2000: 1) je poudaril, da »[u]spešna mesta ne izgubijo svojega položaja v nacionalni, kontinentalni in globalni urbani hierarhiji. Toda samo mesta, ki jih odlikuje integriran in uravnotežen razvoj gospodarskih, socialnih in okoljskih vidikov urbane družbe, so lahko dolgoročno uspešna. Glavni nalogi sodobnega urbanizma in urbane politike sta izboljšanje konkurenčnosti v globalnem gospodarstvu in spodbujanje gospodarsko, socialno in okoljsko trajnostnega razvoja«.

Po mnenju Christopherja Flavina idr. (2002) je v deklaraciji iz Ria de Janeira iz leta 1992 določeno, da je trajnostni razvoj namenjen ljudem, pri čemer poudarja, da so za razvoj pomembne socialne zadeve. Lokalna agenda 21 utira pot k trajnostnemu razvoju na lokalni ravni za izboljšanje kakovosti življenja vseh ljudi. Ko se zavezanost »podpiranju« ekosistemov in varovanju pravic prihodnjih rodov združi z mehanizmi zagotavljanja socialnega soglasja na podlagi interaktivnega in kolaborativnega sodelovanja, lokalna agenda 21 ni več usmerjena samo v prihodnost in ni več samo zelo celostna, temveč postane tudi podjetniški projekt (Organizacija združenih narodov, 1994; Emrealp, 2005). Pomen lokalnih oblasti kot vrste uprave, ki je najbližja prebivalstvu, je poudarjen v delu Agende 21, v katerem je predstavljen koncept lokalne agende 21. Osnovni cilji in pristopi poudarjajo »sodelovanje«. V tem delu so opredeljeni štirje osnovni cilji:

- Začeti participativni proces za lokalne oblasti v vsaki državi, pri katerem bi sodelovali prebivalci mesta in ki bi vključeval soglasje o lokalni agendi 21 za njihovo mesto.
- Povečati sodelovanje med mednarodno skupnostjo in lokalnimi oblastmi ter okrepiti sodelovanje med lokalnimi oblastmi na mednarodni ravni.
- Razviti raven koordinacije in sodelovanja med lokalnimi upravnimi enotami in predstavniki drugih upravnih enot za bogatenje izkušenj in izmenjavo informacij.
- Spodbuditi razvoj in izvajati programe za učinkovito vključenost žensk in mladine v procese odločanja, načrtovanja in izvajanja.

V sklopu dejavnosti za uresničitev teh ciljev mora vsaka lokalna upravna enota razviti svoj program lokalne agende 21 v dialogu s prebivalstvom, z lokalnimi ustanovami in organizacijami zasebnega sektorja. Proces lokalne agende 21 obsega oblikovanje vizije za zagotovitev trajnostne prihodnosti mesta in pripravo (ter nato izvajanje) dolgoročnega strateškega akcijskega načrta za uresničenje te vizije. Kako bo to potekalo in kdo bo to izvedel, je enako pomembno kot, kaj je treba storiti. Pri odpiranju procesa lokalne agende 21 vsem družbenim sektorjem je

zelo pomemben razvoj politik in mehanizmov, ki spodbujajo sodelovanje. Razvoj teh mehanizmov je prednostna naloga.

V prispevku se obravnava in ocenjuje potreba po urbani preobrazbi, ki se je v Turčiji pokazala na različnih ravneh v sklopu lokalne agende 21 in pri kateri lahko sodelujejo različni akterji. V ta namen so podane splošne informacije o filozofiji programa lokalne agende 21, njegovo izvajanje pa je ocenjeno na globalni ravni in v Turčiji. Tema ni predstavljena samo s stališča države, temveč tudi s stališča vseh odgovornih akterjev in načrtovalskega procesa. V tem kontekstu je analizirano izvajanje programa lokalne agende 21 v občini Harran. V prispevku je ocenjeno, v kolikšni meri so bili doseženi cilji in politike lokalne agende 21 v Turčiji.

2 Lokalna agenda 21 v Turčiji

Agenda 21 je celostni globalni akcijski načrt socialnega, gospodarskega in okoljskega trajnostnega razvoja v enaindvajsetem stoletju. Lokalna agenda 21 je povezana z razvojem in izvajanjem dolgoročnih lokalnih trajnostnih razvojnih akcijskih načrtov na podlagi procesa posvetovanja in učinkovitega partnerstva lokalnih deležnikov (Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010). Projekt spodbujanja in razvijanja lokalne agende 21 v Turčiji je zasnovala mednarodna zveza lokalnih oblasti, sekcija za vzhodno Sredozemlje in Bližnji vzhod (ang. *International Union of Local Authorities, Section for the Eastern Mediterranean and Middle East Region*, v nadaljevanju: IULA-EMME). Izvajal se je pod okriljem stalnega predstavništva Razvojnega programa Organizacije združenih narodov (ang. *United Nations Development Program*, v nadaljevanju: UNDP) v Turčiji, septembra 1997 pa se je začel izvajati program Capacity 21 UNDP. Oktobra 1998 je potekala revizija projekta, da bi vključili nove partnerje in razširili izvajanje projekta na vso državo. Projekt je bil izbran za najuspešnejšega med projekti v sklopu programa Capacity 21 iz več kot petdeset držav.

Pri projektu se poudarja upravljanje, ki temelji na sodelovanju in partnerstvu v okviru globalnega partnerstva, ki je osnova Agende 21. Projekt, ki ga koordinira IULA-EMME, je eden največjih in najlepših primerov partnerstva na nacionalni in mednarodni ravni. Podpora UNDP projektu je izjemen primer globalnega partnerstva med agencijami Organizacije združenih narodov in lokalnimi akterji. Med partnerji so zveza sredozemskih občin, zveza občin vzhodnega Črnega morja, zveza egejskih občin, zveza projekta jugovzhodne Anatolije (tur. *Güneydoğu Anadolu Projesi*, v nadaljevanju: GAP), občin in zveze občin regije Marmara. Med projektnimi partnerji, ki projektu nudijo večstransko podporo, so mednarodni svet za lokalne okoljske pobude (ang. *International Council for Local Environmental Initiatives*, v nadaljevanju: ICLEI), svetov-

na akademija za lokalno upravo in demokracijo (ang. *World Academy for Local Government and Democracy*, v nadaljevanju: WALD) in metropolitanska občina Istanbul. Dejavnosti mladih koordinira mednarodna mreža Mladi za habitat.

V okviru globalnega partnerstva so bili sprejeti ukrepi za razvoj in vzpostavitev demokratične in participativne uprave, ki bi jo zagotovile in naredile izvedljivo lokalne oblasti na podlagi moči skupnosti in spodbujanja lokalnih interesnih skupin in enakopravnih partnerstev. Namen projekta je okrepiti lokalno samoupravo, ki bi civilni družbi omogočila, da sodeluje pri odločanju in vpliva na lokalne naložbe. Projekt ima dva glavna namena: 1. promovirati lokalno agendo 21 in njen pomen za lokalno samoupravo na nacionalni ravni in 2. vzpostaviti mehanizme svetovanja v pilotskih mestih, ki bodo spodbudili lokalne participativne procese načrtovanja. Projekt ima pet glavnih ciljev (Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010):

- vključiti več lokalnih oblasti v lokalno agendo 21 ter spodbuditi in razviti participativne procese v novih partnerskih mestih;
- pripraviti lokalne akcijske načrte v novih partnerskih mestih in jih tam izvesti od prve faze naprej;
- objaviti javne informacije in propagirati proces v tujini za pridobitev večje mednarodne podpore;
- zagotoviti dolgoročno podporo za proces lokalne agende 21 in
- omogočiti lokalni agendi 21, da igra pospeševalno vlogo v procesu obnove in rekonstrukcije po potresu v İzmitu.

V okviru globalnega partnerstva so bili narejeni koraki za to, da so procesi lokalne agende 21, ki se izvajajo v projektnih partnerskih mestih, še naprej odprti za združenja in ustanove, kot so lokalni partnerji, nevladne organizacije (na primer obrtne zbornice in sindikati), ustanove zasebnega sektorja, akademske ustanove, mediji in založbe, lokalne oblasti ter prizadevanja državljanov in vseh pripadnikov lokalnih skupnosti na splošno. Zlasti pomembne so politike in prizadevanja, ki povečujejo učinkovito vključenost žensk v urbanem življenju, ki poudarjajo problematiko spolov pri lokalnih procesih načrtovanja in odločanja, ki mladine ne predstavljajo samo kot »upravnike prihodnosti«, temveč tudi kot »partnerje sedanjosti«, ter ki ustvarjajo več enakopravnih priložnosti za starejše, otroke in invalide.

Med prvo fazo projekta so se procesi začeli izvajati v skupno 23 mestih. V drugi fazi se je število projektnih partnerskih mest povečalo na 48. Mestni sveti, ustanovljeni pod vodstvom metropolitanskih projektnih partnerjev ali podobnih platform, delujejo kot učinkoviti participativni mehanizmi, ki redno povezujejo sodelujoče iz različnih ustanov pri uresničevanju skupnih ciljev. Podobne strukture delujejo v številnih drugih

mestih, ki so projektni partnerji različnega obsega in značilnosti. Potekajo raziskave, ki vse partnerje ustrezno predstavljajo v sklopu teh struktur, razvijajo metode za izločitev reprezentativnega neravnovesja med tistimi, ki v teh svetih sodelujejo kot posamezniki, in tistimi, ki zastopajo različne skupine ter predstavljajo neorganizirana področja in delovne skupine (Emrealp, 2005; Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod, Zahodna Azija, 2010). Delovne skupine (ali »krajevni odbori«), ustanovljene v projektnih partnerskih mestih, še naprej delujejo kot glavni mehanizem za usmerjanje dinamičnega navdušenja prostovoljcev iz vseh sektorjev in skupin na prednostna področja mest. Posebna pozornost je posvečena zagotavljanju učinkovite vključenosti žensk in mladine v teh skupinah, ustrezne zastopanosti deprivilegiranih skupin in usklajevanja med delovnimi skupinami (Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010).

Čeprav je program lokalne agende 21 v Turčiji razmeroma nov, se je razvil v učinkovito področje sodelovanja deležnikov ter v pomemben instrument boljšega zagotavljanja storitev in demokratizacije. Še več, k temu pripomore tudi dajanje pristojnosti skupinam skupnosti, spodbujanje njihove vključenosti prek izražanja svojih potreb in odločanje o zadovoljevanju teh potreb. Rezultat tega transparentnega procesa so storitve, ki so bolj osredotočene na odjemalce, večja legitimnost javne uprave in večje priložnosti za sodelovanje državljanov. Ključ za uspeh teh pobud je stopnja zavedanja državljanov (ki se lahko vzpostavi ali poveča s programi »občutljivosti«), navzočnost deležnikov, ki so pripravljeni sodelovati (oziroma se odzivajo na določene pobude), in javnih uradnikov ali lokalnih politikov, ki razumejo prednosti spodbujanja dinamike lokalne samouprave (Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010).

3 Izvajanje lokalne agende 21 v Harranu

Harran je v jugovzhodni Anatoliji, blizu mesta Şanlıurfa. V Harranu je bila ustanovljena ena najstarejših univerz na svetu. Pred prihodom islama je bilo mesto znano kot pomembno središče za študij medicine, astronomije, fizike in matematike, prevajanja grških in sirjskih besedil ter naravoslovja. Leta 1260 so v Harran vdrli Mongoli in ga opustošili, ruševine so vidne še danes.

Harran je znan po tradicionalnih hišah v obliki čebeljih panjev, ki so zgrajene popolnoma brez lesa. Harranske hiše je mogoče hitro zgraditi kot šotore iz žgane ali na soncu sušene opeke. Ljudsko stavbarstvo v Harranu izraža koncepte prilagodljive, podnebju primerne gradnje in ponovne uporabe gradbenega materiala (Özdeniz idr., 1998). Zaradi oblike stavb, ki naj se ne

Slika 2: Lokacija jugovzhodne Anatolije in okrožja Şanlıurfa s Harranom (vir: uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije, 2011)

bi spreminjala že več kot tri tisočletja, je v notranjosti hladno. V nekaterih so ljudje živeli še v osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Tiste, ki so se ohranile do danes, pa so samo turistična atrakcija, saj večina prebivalcev Harrana živi v majhni, novo zgrajeni vasi približno dva kilometra stran.

Čprav je Harran majhno naselje, je zelo pomembno v kontekstu družbenoekonomskih razvojnih procesov. Harran, v katerem so živeli in delovale skupnosti različnih veroizpovedi in kultur, so zaznamovale številne civilizacije. Danes vstopa v novo fazo, saj se naselje in s tem tudi njegova gospodarska vitalnost oživlja (Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010). Širne planjave Harrana, ki so bile še pred kratkim suhe, so se s pomočjo namakanja, ki je bilo zagotovljeno v okviru projekta jugovzhodne Anatolije, spremenile v rodovitna polja. Projekt temelji na filozofiji trajnostnega človeškega razvoja, katerega namen je ustvariti okolje, v katerem bodo lahko živeli in se razvijale prihodnje generacije. Osnovne strategije projekta vključujejo pravičnost v razvoju, sodelovanje, varovanje okolja, ustvarjanje delovnih mest, prostorsko načrtovanje in razvoj infrastrukture (uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije, 1999). Ta razvoj bo pospešil gospodarsko in demografsko rast v Harranu in spremenil okrožje v pomembno središče, ki bo vidno prispevalo k nacionalnemu gospodarstvu. Rast je

Slika 3: Tradicionalne harranske hiše (foto: Eren Kürkçüoğlu)

v Harranu problem, ujet med zgodovinske mestne znamenitosti in dragocena kmetijska zemljišča. Prebivalci Harrana bi radi kapital, pridobljen s kmetijstvom, vložili v razvoj svojega domačega kraja. Harran pa ima čisto posebno zgradbo zaradi več stoletij dolge preteklosti in kupolastih hiš, ki so zelo redke na svetu in jih je treba ohraniti. Pozornost je treba nameniti socialnim učinkom hitre preobrazbe, ki jo doživlja mesto. Občina in oblasti, odgovorne za občutljivi razvoj, niso mogle doseči nobenega napredka pri vzpostavljanju ravnovesja med sodobnostjo in ohranjanjem starega kljub vsem svojim prizadevanjem za izboljšanje življenjskih pogojev in zagotovitev potrebne infrastrukture.

Preglednica 1: Število prebivalcev v Harranu v letih 1990, 2000 in 2009

Stanovanjski predel	1990	2000	2009
mestno središče	2.267	8.784	5.995
vas	27.325	47.474	56.994
skupaj	29.592	56.258	62.989

Opomba: Po popisu prebivalstva iz leta 2010 živi v Harranu skupno 65.697 ljudi.

Vir: državni inštitut za statistiko (1990, 2000, 2010)

Čeprav se Harran sooča z vsemi temi vprašanji, pa ima srečo, saj v okolju in družbi še ni čutiti močnih škodljivih učinkov rasti. V raziskavi »Lokalna agenda 21 v Harranu«, ki je bila izvedena v tem okviru, se poskuša obvladati razvoj z vzpostavitvijo dolgoročne participativne vizije kot dela trajnostnega razvoja ob hkratnem zmanjševanju negativnih rezultatov. Harran je leta 1987 postal okrožje in se začel razvijati v mestno središče, ko je bila ustanovljena občina. Iz preglednice 1 je razvidno prebivalstvo v Harranu v letih 1990, 2000 in 2009. Prebivalstvo se je skupno povečalo za 47 %. Kljub temu je kraj še vedno pretežno podeželski.

Potem ko je Harran postal okrožje in je bila zgrajena mestna hiša, so ga razdelili v tri soseske. Preglednica 2 kaže stanje prebivalstva po popisu prebivalstva in gospodinjestev iz leta 1990. Po podatkih državne načrtovalske organizacije (ang. *State Planning Organisation*, v nadaljevanju: SPO, 2004) je Harran po stopnji družbenoekonomskega razvoja med 872 okrožji v Turčiji na 857. mestu. Je med najmanj razvitimi okrožji province Şanlıurfa (glej preglednico 3). Če si ogledamo družbeno kul-

Preglednica 2: Stanovanja in velikost družin v nekaterih soseskah v Harranu leta 1990

Soseska	Število stanovanj	Povprečno število družinskih članov	Povprečno število družinskih članov na stanovanje
Şeyh Hayat-el Harrani	80	8,2	1,36
İmam Bakır	113	7,9	1,38
Cumhuriyet	109	8,6	1,47
skupaj	302	8,2	1,40

Vir: državni inštitut za statistiko (1990)

turno in gospodarsko strukturo Harrana, lahko opazimo, da čeprav večinoma deluje kot zaprt sistem, se s spremembami, ki jih je doživel, počasi odpira in vzpostavlja odnose z drugimi središči. Harran ima tesne urbane, trgovinske, socialne in kulturne vezi z mestom Şanlıurfa. Povečani dohodek v Harranu večinoma odteka v mesto Şanlıurfa, vendar bi bili prebivalci Harrana veseli, če bi Şanlıurfa tudi njim zagotavljala določene storitve v zameno za njihove naložbe v mesto.

3.1 Smeri urbanizacije v Harranu in načrtovalske dejavnosti

V sklopu razvojnega procesa Harrana poteka počasna preobrazba podeželskega življenja v mestno. Vzporedno s tem procesom se razvijajo ukrepi in načrti izvajanja. Dejstvo, da so družine po razpadu plemen želele živeti ločeno kot plemenske skupine, je povzročilo nekaj zmede. Toda ta zmeda se je v zadnjih letih zmanjšala in naselja so se združila. Medtem ko se podeželska naselja počasi spreminjajo v vasi, je vse večja heterogenost naselij pripeljala do ustanovitve socialnih

Preglednica 3: Družbenoekonomski kazalci okrožij Şanlıurfa in Harran v letu 2004

Družbenoekonomski kazalec	Şanlıurfa	Mesto med 872 okrožji	Harran	Mesto med 872 okrožji
število prebivalcev (skupaj)	534.706	9	56.258	238
stopnja urbanizacije (%)	72,11	77	15,61	843
povečanje števila prebivalcev (%)	34,78	68	64,23	7
gostota poselitve (št. prebivalcev/km ²)	146	128	53	395
stopnja gospodarske odvisnosti	83,69	100	100,01	42
povprečno število članov gospodinjestev	6,10	199	7,23	91
stopnja dejavnosti kmetijskega sektorja (%)	54,84	708	96,13	1
stopnja dejavnosti industrijskega sektorja (%)	6,80	263	0,16	872
stopnja dejavnosti storitvenega sektorja (%)	38,36	132	3,71	872
stopnja brezposelnosti (%)	16,58	31	2,73	753
stopnja pismenosti (%)	72,57	782	55,16	865
stopnja umrljivosti dojenčkov (‰)	36,37	513	29,28	708
splošni proračunski prihodek na prebivalca (tisoč TRY)	70.518	236	8.495	784
skupni prihodki od davkov v državi (%)	0,16	42	0,003	541
skupni prihodki od kmetijstva v državi (%)	0,71	12	0,28	87

Vir: SPO (2004)

in trgovinskih ustanov v naseljih, ustvarjenih v prejšnjih letih (uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije, 1996).

Čeprav je Harran staro zgodovinsko območje, vse do leta 1992 ni imelo razvitega razvojnega načrta, ker je veliko let veljalo za podeželsko naselje. V okviru razvojnega načrta iz leta 1992 je predvidena intenzivnejša raba trenutnih stanovanjskih območij in gradnja novega naselja na nerodovitnih območjih v vzhodnem delu mesta. Stavbe na območjih, namenjenih gradnji, imajo lahko največ eno nadstropje. V okviru trenutnega razvoja je v Harranu vse večja potreba po stanovanjskih in drugih stavbah. Toda kljub temu povpraševanju je območje, namenjeno urbanemu razvoju, v okrožju zelo omejeno. Poleg stanovanjskih sosesk z značilnimi harranskimi hišami so glavni omejitveni dejavniki tudi območja, označena za »mestna arheološka najdišča«. Po drugi strani pa je pomemben dejavnik, ki omejuje gradnjo, tudi rodovitna zemlja, ki je temelj kmetijskega gospodarstva v Harranu.

3.2 Infrastruktura in naložbe

Medmestni promet je pomemben za prevoz kmetijskih in industrijskih proizvodov znotraj in zunaj regije ter na izvozne trge (uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije, 1994, 1996). Okrožje Harran je od mesta Şanlıurfa oddaljeno 40 km, z njegovim središčem pa ga povezuje asfaltirana cesta. Železniška proga prečka mejo s Sirijo. Promet v podeželskih naseljih običajno poteka v sušnih obdobjih, medtem ko je v deževnih obdobjih otežen zaradi nezadostne infrastrukture (Doğanay, 1994). Toda dostopnost okrožja Harran bodo med drugim izboljšale naložbe v promet kot del dejavnosti GAP. V tem okviru je bil po letu 2005 izoblikovan prometni načrt, v katerem so posebej poudarjene avtoceste in tudi železnice.

3.3 Obstoječi in potencialni okoljski problemi

Med preobrazbo Harrana iz podeželskega naselja v mestno ni bilo večjih okoljskih problemov, toda pod vplivom GAP lahko v regiji pričakujemo veliko okoljskih preobrazb. Treba je opraviti raziskave, s katerimi bi ugotovili, kakšne so lahko te spremembe in kako bi lahko rešili potencialne probleme. Tako je v regiji mogoče pričakovati podnebne spremembe, ki jih povzročajo namakanje in akumulacijska jezera, spremembe strukture prsti in vodnega režima ter tudi spremembe rastlinstva in živalstva. Poleg teh splošnih sprememb bo največje okoljske probleme v regiji verjetno povzročilo kmetijstvo. Harran je pomembno kmetijsko središče in v prihodnosti bo vstopilo v kritično obdobje. V okrožju potekajo raziskave, ki naj bi povečale ozaveščenost zlasti o širjenju kmetijskih dejavnosti. To

pomembno nalogo izvajata center za izobraževanje kmetov in kmetijska fakulteta univerze v Harranu.

V Harranu, ki je na začetku procesa urbanizacije, lahko izključimo onesnaženost, ki jo povzroča urbani razvoj. O skladiščenju, odstranjevanju in čiščenju odpadne vode ni bilo do zdaj narejene še nobene raziskave. Greznice zaradi naraščajoče gladine podtalnice niso učinkovite, kanalizacijo pa je treba še zgraditi. V Harranu še ni industrijskega razvoja, vendar obstajajo zahteve po začetku industrializacije okrožja. Preučujejo se mogoči učinki ciljno naravnane industrijskega razvoja (Yiğiter in Yirmibeşoğlu, 2002; Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010).

3.4 Ocena izvajanja lokalne agende 21 v Harranu

Harran je vstopil v proces preobrazbe, ko so se začele izvajati dejavnosti v okviru GAP (uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije, 1996). Treba je določiti potrebne politike in orodja za ohranitev kulturne in zgodovinske dediščine Harrana in obvladovanje učinkov preobrazbe. V tem kontekstu je treba ponovno razmisliti o trajnostnosti ter pri tem uporabiti pristop od zgoraj navzdol in participativni pristop. Proces mora vključevati izoblikovanje socialne, gospodarske, okoljske in kulturne identitete in dolgoročne vizije Harrana s sodelovanjem vplivnih posameznikov, organizacij in ustanov v regiji. V nadaljevanju so naštet vidiki, ki so povezani z začetnimi učinki urbanega razvoja in se ujemajo z načeli lokalne agende 21, zlasti glede na stanje v Harranu leta 1999 (Yiğiter in Yirmibeşoğlu, 2002; Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010):

- Proces preobrazbe v Harranu temelji na uvajanju namakanja v kmetijstvu. Čeprav ta proces oživlja gospodarstvo v regiji, bodo obsežno namakanje in kmetijske naložbe dolgoročno obremenile zemeljske in vodne vire. Zato je treba ponovno razmisliti o intenzivnih kmetijskih praksah in jih oceniti z vidika trajnostnosti.
- Eni od glavnih posledic oživljanja regije sta urbanizacija in povečanje prebivalstva. Težava pa je v tem, da se Harran nahaja med dragocenimi kmetijskimi zemljišči in zgodovinskimi znamenitostmi. Za naselje je treba razviti načrt od zgoraj navzdol, ki bi vključeval ohranjanje obstoječih naselij, tradicionalnih harranskih hiš in urbanih območij na eni strani in opredelil nova naseljitvena območja na drugi.
- Zgodovinsko mesto mednarodnega pomena ima pomembno vlogo v programih verskega turizma, ki so se začeli izvajati v zadnjih desetih letih. Toda nezadostna infrastruktura in podstruktura, potrebna za obiskovalce in predstavitev »ohranjene« dediščine, vzbujata pomisleke o prihodnosti mesta. Okrožje je mogoče spremeniti v kulturno središče z oživljanjem bogate kulturne

identitete, ki jo je Harran imel v zgodovinskem procesu. Prizadevanja v tej smeri je treba oceniti s prej opisanim načrtovalskim pristopom.

- Spremembe potrošniških navad, ki jih povzročata gospodarski razvoj, zahtevajo dodatne naložbe v infrastrukturo in sistemski razvoj.
- Prebivalci Harrana zahtevajo oblikovanje investicijskih priložnosti, da bi kapital kot dobiček ostal v Harranu. To vprašanje je treba oceniti v povezavi z družbenoekonomskimi in lokacijskimi vidiki.
- Druga pomembna plat gospodarskega in socialnega razvoja je izboljšanje organiziranosti skupnosti.
- Kot je bilo že poudarjeno, je treba v Harranu sprejeti ukrepe za okoljsko upravljanje, ki bi pokrivali področja od namembnosti zemljišč do sistema za odpadne vode, zlasti na območjih, na katerih se pričakujeta hitra rast prebivalstva in razvoj. Treba je ohraniti dva pomembna vidika – kmetijstvo in zgodovinsko mestno strukturo – in preprečiti, da bi ju bremenile novo razvite dejavnosti.
- Mesto s svojimi ohranjenimi tradicijami vključuje veliko sestavin »trajnostnega življenja«, vendar so njegove mestne arhitekturne značilnosti danes hudo ogrožene.

Dokler je bilo naseljevanje zmerno, je bil »razvoj« pod nadzorom, vendar je bilo treba za rešitev nujnih potreb najti učinkovite rešitve. Opravljene so bile različne raziskave o obvladovanju močnih lokalnih učinkov projekta regionalnega obsega s participativnim pristopom. Tiste, ki so se začele z lokalno pobudo, so bile vključene v projekt lokalna agenda 21 in prilagojene določenim ciljem. Prebivalci Harrana so razpravljali o vizijah, prednostnih nalogah in potrebah mesta in iskali rešitve. Toda od vseh prej naštetih nalog je bilo mogoče izvesti le namakanje v kmetijstvu, medtem ko druge še vedno niso končane ali so nedotaknjene.

3.5 Potrebe po izvajanju lokalne agende 21 v Harranu

Lokalna agenda 21, ki je bila sprejeta pred približno dvajsetimi leti, je vzbudila zanimanje v Turčiji. Sledilo je učinkovito in vsesplošno izvajanje v okviru projekta spodbujanja in razvijanja lokalne agende 21. Eden najpomembnejših ciljev je bilo ohranjanje bogatih naravnih in kulturnih vrednot Anatolije ob hkratni preobrazbi območja iz podeželskega v urbano v sklopu razvojnega procesa v Harranu. Zelo pomembno je, da se politike in strategije izvajajo na podlagi dobro načrtovanega procesa. Žal obstoječi načrtovalski proces ne zagotavlja zadostnih sredstev za uspešno izvajanje lokalne agende 21 v Turčiji.

V projektih, ki so povezani z GAP in s Harranom ter so gospodarsko, socialno, kulturno in strateško pomembni za Turčijo, so bila načela lokalne agende 21 sprejeta kot temelj in kot taka so bila od leta 1989 upoštevana v številnih projektih

(Yıldırım in Öner, 2003). Filozofija trajnostnega človeškega razvoja, ki temelji na sodelovanju javnosti, kot jo določa lokalna agenda 21, se ujema z načeli trajnostnega človeškega razvoja, ki so bila upoštevana v Harranu konec devetdesetih let (Yiğiter in Yirmibeşoğlu, 2002; Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija, 2010).

V procesu trajnostnega razvoja v Harranu je treba v skladu z lokalno agendo 21 s sodelovanjem javnosti, lokalnih oblasti in nevladnih organizacij sprejeti še te ukrepe:

- ohranjanje rodovitnih kmetijskih zemljišč,
- izboljšanje prakse namakanja,
- spodbujanje okolju prijazne kmetijske proizvodnje,
- obvladovanje urbanizacije in naraščanja števila prebivalcev,
- ohranjanje tradicionalnih harranskih hiš in varstvenih območij,
- načrtovanje novih naselij in integrirano načrtovanje za mestno prebivalstvo,
- oživljanje bogate kulturne identitete in promoviranje podeželja kot pomembne kulturne vrednote,
- razvoj infrastrukture,
- ozaveščanje skupnosti o okoljskih problemih zaradi spreminjajočih se potrošniških vzorcev,
- izboljšanje organiziranosti skupnosti ter
- ustanovitev kmetijskih posojilnic in zadrug ter vključitev teh ustanov v mehanizem sodelovanja javnosti.

Vsi akterji naj bi v načrtovalskem procesu prevzeli odgovornost za to, da bi se v procesu urbanega razvoja hkrati ohranjale zgodovinske in tradicionalne vrednote in razlike v prostorskem,

Preglednica 4: Sodelovanje pri načrtovanju, akterji in odgovornosti

Stopnja	Stopnja načrtovalskega procesa	Javnost	Načrtovalci	Lokalne oblasti
1	določitev socialnih vrednot	X	O	
2	določitev ciljev	X	O	X
3	zbiranje podatkov		X	
4	oblikovanje meril in standardov		X	
5	oblikovanje alternativnih načrtov		X	
6	izbira načrta	X	O	X
7	podrobno oblikovanje načrta za izvedbo		X	
8	izboljšanje/potrditev načrta	X	O	X
9	izvedba		X	X
10	povratne informacije	X	X	X

Opomba: X = vodilna vloga, O = ustvarjanje priložnosti/podporna vloga

socialnem in kulturnem okolju, v katerem živijo. V preglednici 4 so predstavljene priporočene ravni sodelovanja različnih akterjev.

Da bi zagotovili fleksibilnost in transparentnost načrtovalskega procesa ter s tem izvedbo načrtovalskih raziskav, je treba uvesti spremembe in ustvariti primerne pogoje. Lokalno agendo 21 lahko učinkoviteje izvajamo z razvijanjem participativnih in fleksibilnih metod izvajanja in z uvajanjem sprememb. Največji dosežek lokalne agende 21 v Turčiji je, da ta opravlja posredniško funkcijo med javnimi organizacijami, lokalnimi oblastmi, nevladnimi organizacijami in skupnostjo, kar omogoča oblikovanje novega lokalnega upravnega modela. Drug pomemben dosežek je integriran (celosten) in participativni pristop k trajnostnosti.

4 Sklep

Program lokalne agende 21 je treba pripraviti in izvesti, da bi se razvile demokratičnejše in participativnejše oblike lokalne samouprave v Turčiji. Program lokalne agende 21, ki temelji na vključenosti skupnosti, sodelovanju lokalnih deležnikov, vzpostavitvi lokalnih partnerstev in decentralizaciji lokalnih procesov odločanja, bo ustvaril enkratno priložnost za okrepitev lokalne demokracije in za praktično izvajanje koncepta dobrega upravljanja v Harranu. Z upoštevanjem načel lokalne agende 21 bodo na podlagi socialnega konsenza v Harranu zagotovljeni osnovni dejavniki trajnostnega razvoja: trg, delovna sila, znanje in njegova enkratna dediščina. Tako bo Harran postal primer naselja, ki modro izkorišča naravne vire, učinkovito varuje okolje, ohranja visoko in stabilno raven gospodarske rasti in zaposlenosti, izvaja socialni proces, ki upošteva potrebe vseh, ter posveča pozornost vsem tem ciljem hkrati – za sedanje in prihodnje generacije.

Reyhan Genli Yiğiter

Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, Turčija
E-pošta: yigiter@itu.edu.tr

Funda Yirmibeşoğlu

Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, Istanbul, Turčija
E-pošta: funday@itu.edu.tr

Viri in literatura

Burgess, R., Carmona, M., in Kolstee, T. (1997): Contemporary urban environmental strategies and policies in developing countries: A critical review. V: Burgess, R., Carmona, M., Kolstee, T. (ur.): *The challenge of sustainable cities*, str. 65–89. London, Zed Books.

Campbell, T. (2003): *The quiet revolution: Decentralization and the rise of political participation in Latin American cities*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press.

Campbell, T., in Mehta, D. (2000): *City development strategies: Taking stock of progress – Issues and policy to increase impact*. Prispevek je bil predstavljen na forumu, z naslovom Second Public Policy Forum of the Consultative Group of the Cities Alliance, ki je potekal 1. decembra v Rimu v Italiji. Tipkopolis.

Coetzee, P. J., in Serfontein, K. J. (2002): *Urban spacing: A new construct before and beyond planning's "BIG" affair*. Tipkopolis.

Dewar, P. (1996): The role of planning: Club Mykonos and a sense of déjà vu. *Town and Regional Planning*, 40, str. 50–52.

Doğanay, F. (1994): *Sosyal ve Kültürel Dönüşme Sürecinde Harran Ovası ve GAP Uygulaması*. Ankara, Državna organizacija za načrtovanje, Generalni direktorat za socialni sektor in koordinacijo.

Državna načrtovalska organizacija (2004): *Socio-economic development ranking*. Ankara.

Državni inštitut za statistiko (1990): *1990 Census of population*. Ankara.

Državni inštitut za statistiko (2000): *2000 Census of population*. Ankara.

Državni inštitut za statistiko (2010): *2010 Census of population*. Ankara.

Emrealp, S. (2005): *Handbook on facilitative information for the implementation of Local Agenda 21*. Istanbul, Mednarodna zveza lokalnih oblasti, Regijska organizacija vzhodnega Sredozemlja in Bližnjega vzhoda.

Flavin, C., French, H., Vickers, A., Halweil, B., Nierenberg, D., Gardner, G., idr. (2002): *Dünyanın Durumu 2002*. Istanbul, Theme Foundation Publications, Worldwatch Environmental Alert Series.

Karimi, K. (1999): *Urban conservation and spatial transformation: A spatio-analytical approach to continuity and change in the historic cores of Iranian and English cities*. Prispevek je bil predstavljen na konferenci, z naslovom 2nd International Symposium of the Space Syntaxdrugem, ki je potekala od 29. marca do 3. aprila v Braziliji v Braziliji. Tipkopolis.

Nadin, V., in Barton, H. (1996): *ICLEI's guide to environmental management for local authorities in Central and Eastern Europe*. Bonn, Evropski sekretariat ICLEI.

Organizacija združenih narodov (1994): *Agenda 21: Earth Summit: The United Nations Programme of Action from Rio*. New York.

Organizacija združenih narodov (1995): *Copenhagen declaration on social development*. Copenhagen.

Organizacija združenih narodov (2008): *World population prospects: The 2006 revision and world urbanization prospects: The 2007 revision population database*. Dostopno na: <http://esa.un.org/unup> (sneto 28. 3. 2011).

Özdeniz, M. B., Bekleyen, A., Gönül, I. A., Gönül, H., Sarigül, H., İter, T., idr. (1998): Vernacular domed houses of Harran, Turkey. *Habitat International*, 22(4), str. 477–485. DOI: 10.1016/S0197-3975(98)00027-7

Sassen, S. (1994): A new geography of centres and margins: Summary and implications. V: Stout, R. T., in Le Gates, F. (ur.): *The city reader*, str. 208–212. New York, Routledge.

Sassen, S. (2000): *Cities in a world economy*. Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press.

Schubert, U., in Zerlauth, A. (1997): Ekološka kvaliteta v mestih – organizacija in koordinacija okoljskih politik in urbanističnega planiranja na lokalni ravni [Ecological quality in cities: The organisation and co-ordination of environmental policy and urban planning at the local level]. *Urbani izziv*, 30–31, str. 27–39 [114–121]. DOI: 10.5379/urbani-izziv-1997-30-31-004

Soja, E. W. (2000): *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Oxford, Wiley-Blackwell.

Svetovna banka (2000): *Cities in transition: World Bank urban and local government strategy*. Washington, DC.

Sýkora, L. (2000): *Global competition and strategic urban planning: The case of Prague, Czech Republic*. Prispevek je bil predstavljen na konferenci, z naslovom 3rd Sharjah urban planning symposium of the Sharjah Directorate of Public Works, the American University of Sharjah and University of Sharjah, ki je potekala od 17. do 18. aprila v Sharjahu v Združenih arabskih emiratih. Tipkopis.

Tomlinson, R. (1994): *Urban development planning: Lessons for the economic reconstruction of South Africa's cities*. Johannesburg, Witwatersrand University Press.

Uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije (1994): *Basic environment problems in Southeastern Anatolia Region*. Ankara.

Uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije (1996): *Socio-economic effects of Southeastern Anatolia Project*. Ankara.

Uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije (1999): *Terms of reference for a revision of the GAP master plan*. Ankara.

Uprava za regionalni razvoj v okviru kabineta ministrskega predsednika Republike Turčije, pristojna za projekt jugovzhodne Anatolije (2011): *GAP provinces*. Dostopno na: <http://www.gap.gov.tr> (sneto 21. 3. 2011).

Wilson, W. J. (1997): *When work disappears: The world of the new urban poor*. New York, Vintage Books.

Witzling, L. (1979): Physical planning. V: Catanese, A. J., in Snyder, J. C. (ur.): *Introduction to urban planning*, str. 175–205. New York, McGraw-Hill Book Company.

Yiğiter, R., in Yirmibeşoğlu, F. (2002): *Planning participation lecture notes*. Tipkopis.

Yıldırım, U., in Öner, Ş. (2003): Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye'ye Yansımaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler* 12(4), str. 6–27.

Združena mesta in lokalne oblasti – Bližnji vzhod in Zahodna Azija (2010): *Local Agenda 21 Turkey Program*. Dostopno na: <http://esa.un.org/unup> (sneto 20. 12. 2010).